

מצות עשה בראש השנה

מצות עשה בראש השנה

יום תרועה יהיה לכם. וכבר התבארנו משפטי מצוה זו במסכת ראש השנה (יו: כויל. לז-לח.). והיא אין הנשים חייבות בה (קדושין לג: ר"ה ל):

9) מין המצות קצר קט

קט לשמוע קול שופר בראש השנה שני יום תרועה יהיה לכם:

10) ספר המצות - מצות המכבדות

החמש וארבעים קט לשמוע קול שופר ונשים מסורות

11) על גבי הספר סימן לך קטנות כחמה

נא

שאלה

מהו המילוק טעם ציון לשמוע קול שופר ובין על תקיעת שופר:

תשובה

המילוק גדול בניהם כי המצוה המיוחדת אינה התקיעה אלא השמיעה בני דאם היתה המצוה התקיעה היה צריך כל אחד ואחד לתקוע לעצמו כמו שחייב כל אדם בנוכח ובסוכה' ואם כן ודאי הקומע שלא תקע לא יצא ידי חובתו וכן התקוע שלא שמע יצא ידי חובתו אפי' התם אגויו בשביל שתקע ואין הדיון כך כי המצוה היא השמיעה ולא התקיעה וכמו שהסוכה המצוה היא הישיבה ולא העשים ובלולב כנסילה ולא באוגדן כך זו שהמצוה היא השמיעה וכשהוא תוקע אחי יוצא ידי חובתו כמה שאני שומע ולכן צריך לדרך לשמוע קול שופר כמו שמבכרין לישב בסוכה ולא לעשות סוכה:

12) על גבי הספר סימן קט

א) אודיעך משלומינו כו' בדבר המנהג לכסות השופר במפה עד אחר הצרכה. ובלאורה יפלא הלא ראו לקרב הצרכה אל המצוה בכל מה דאפשר. וכחפילין מבכרין מהאי טעמא בין הנחה לקשירה [וכן כתב הר"ן] [פסחים ג' ה"ף ד'] דעל כן לא תקנו צרכה בקידושי ביאה משום דאין לברך על המצוה אלא בשעה שמוזמנת לפניו לעשותה. ואז הוא עמה במטה. ואסור משום לא יראה כך ערות דצדן ולמה ישמנה שופר:

ד) וצוה נחמה מה שמכסין השופר. דאם לא כן כשמבכר על קול ולא על השופר הי' נחשב מעביר על המצוה לגבי התוקע. שהוא באמת יכול לברך על תקיעת שופר גם כן. על כן מכסין בשעת צרכה. גם יש לפרש לפי זה כמו שמכסין הפת בשעת קידוש שלא יראה הפת בושמו שאין מקדשין עליו. והכא נמי כיון שיכול לברך התוקע על השופר. מכסין שלא יראה השופר בושמו:

13) על גבי

[ג] וראשונה הביא הירושלמי תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר ובהשני' אח"כ תוקעין. וכן כתב בה"ג הא המצוה לשמוע בקול שופר ולא

1)

מצות עשה בראש השנה

לתקוע בשופר בראש השנה שנאמר (נחמד טו, ה) יום תרועה יהיה לכם.

ס"ה"מ מ"ע קע - ידאים תוס' (ק"ז) - ס"ה"ק צב - היטך תה

מצות עשה לתקוע' בשופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם

2)

אילנות צמח אלה' גאון קט

לראש השנה

קעא שאילתא דמחייבין דבית ישראל א) למיתקע בחצוצרתא בחד בתשרי דכתיב בחדש השביעי וגו' ומבכר בא"י אמ"ה אקב"ו א) לתקוע קעט בשופר

3)

על מסכת בראש השנה פרק ו' א"ת

[ג] ור"ם כתב שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא נמר מצוה.

4)

כחמה כ"ה המצות עול

א) לשמוע קול שופר באחד בתשרי.

5)

כחמה המצות עול עול

א [ה] מצות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם.

6)

כחמה המצות עול עול

שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע (יצא) ואין בקול דין גזול.

7)

כחמה המצות עול עול

א הכל חייבין לשמוע קול שופר כהגנים ליום וישראלים וגרים ועבדים משוחררים. אבל נשים ועבדים וקטנים [ה] פטורין. מי שחציו עבד וחציו בן חורין וטומטום ואנדרוגינוס חייבין:

8)

כחמה ספר המצות מצות קט

והמצוה הק"ע היא שצונו לשמוע קול שופר ביום ראשון מתשרי והוא אמרו יתעלה בו (פינחס טו)

מכריכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרה מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא יולא ולא בתקיעה שופר כדבוקן (לעיל דף כז) ויהי התוקע לתוך הכור וכו' ופגמים שהתוקע במצוה לא יולא וכן שיהי עומד על שפת הכור והכנים פיו לתוך הכור ותקע :

14) עין חכמה אל אלקי סימן י

ראין מי שכתב שמכריכין על התקיעה אלא ר"ח ז"ל והנמשכים אחריו ממכמי לרפת וכן היה מנהגם בדכחיבונם : ומה שגזר מר אונטר וכתב דכולכו צבירה לכו דבשמיעה תליא מילתא לא מוודינא ליה לומר צבכי דלכך שכתבו מלוח עשה לתקוע ומכריכין על התקיעה לא חיה לכו דבשמיעה תליא מילתא דלחין שיקר כמלוח אלס אלא התקיעה אלא שרריך להשמיע לאזני דומיא דק"ש והדומה לה דאעפ"י שהמלוח הקריאה לריך להשמיע לאזני אלא דככה אם לא שומע יולא והכח לא יולא : וכ"ש לפי שטחיה דומר דקאמר דמשום דג"ש חשיבא כקרא וקרא דוכערת כאלו כתוב צריה דלחין המלוח אלס אלא התקיעה :

15) חנוכה ביום השופר כ"ב

יחיש שומע וקמן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן יזה הכלל *כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן :

16) וכן כמכריכין את קול

מעחה, בשלמא למאן דאמר שהמצוה היא התקיעה בשופר, אחי שפיר הא דאמרינן שכל הפסוד מן הדבר אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם, אולם לפי הרמב"ם ודעמיה דסברי שעיקר המצוה הוא השמיעה, מאי אכפת לן בהא שהתוקע אינו מחוייב בדבר, הרי כל אחד יוצא בשמיעתו הוא.

17) אלקי אכ"פ סימן י

הא ליחא, דע"כ תקיעת שופר לאו בשמיעה לחוד תליא, אלא בעיקר תקיעה נמי תליא כמו מצות התלוין בדיבור דבקריאת הפה תליא מצותן, וא"כ שפיר דמו להרדי דמצות תקיעת שופר בתקיעה גופיה נמי תליא, דהא תנן בפ"ד דר"ה (לב, ב) המתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא, ותנן נמי בפס"ג דר"ה (כ, א) חרש שוטה וקטן אינו מוציא את הרבים י"ח, זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח, ואי סלקא דעתך דתקיעת שופר בשמיעה לחוד נגמר מצותו, אמאי השומע מן המתעסק וממי שאינו מחוייב בדבר לא יצא.

18) חנוכה ביום השופר כ"ב

א [א] אע"פ שכבר אמרנו דתקיעת שופר בשמיעה תליא רחמנא, מ"מ אינו יוצא בתקיעת כל מי שישמע מצוה התקיעה, אלא כך אמרו חכמינו ז"ל ויהי כפי עיני כל המחוייב בתקיעת שופר מוציא אחרים ג"כ ידי חובתו, אבל מי שאינו

מחוייב אינו מוציא ג"כ אחרים, דכיון שאין השם יתברך חפץ בו בעצמו במצוה זו ודיאך יוציא אחרים :

19) מכריכין על אלקי סימן כ"ב

ד וכן לענין תקיעה שופר אינו יולא בשמיעה אלא בקול שופר של מצוה, והלכך אינו יולא מהשורק ולא ממתעסק.

20) חנוכה ביום השופר כ"ב

ולענ"ד אין חובתו זו מספקת להכריע דגם התקיעה היא מן המצוה, דאפילו את"ל דאין המצוה אלא בשמיעה אחי י"ל דמתנאי המצוה היא שקול השופר יצא ע"י תקיעת ב"ר ויזיבא ולא יהיה מתעסק וקול של מתעסק או דלאו ב"ר חשיבא ילאו שמיעת קול שופר של מצוה הוא וקול כזה פסול, כמו קול של שאר שופרות, חוץ משל איל, כן אמרתי מסברא ושוב מצאתי שכ"כ ב"ישועות יעקב" וקדמו בזה הלבוש (ריש סימן תקסט) ח"ל : אע"פ שכבר אמרנו תקיעה שופר בשמיעה תליא רחמנא, מ"מ אינו יוצא בתקיעת כל מי שישמע ממנו התקיעה, אלא כך אמרו חכמינו ז"ל כל המחוייב בתקיעת שופר מוציא אחרים ג"כ ידי חובתו, אבל מי שאינו מחוייב אינו מוציא ג"כ אחרים דכיון שאין הש"י חפץ בו בעצמו במצוה זו ודיאך יוציא אחרים, עכ"ל.

21) חנוכה ביום השופר כ"ב

ד המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציא או שנתכוון התוקע להוציא ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו. עד שיתכוין שומע ומשמיע :

22) חנוכה ביום השופר כ"ב

וכן כשלא כיון חזינו להוציא, דלדידי לא הוי קול שופר של מצוה, רק בזה חלוק

23) חנוכה ביום השופר כ"ב

והנה להא דשומע ממי שאינו בר חיובא לא יצא היה אפשר לומר כמו שכתב החסד לאברהם דהוי כאלו לא שמע קול שופר, אבל אכתי הראיה שהביא השאגת אריה מהשומע מן המתעסק דלא יצא הוא ראיה מוכרחת, דמה לי לכוונת התוקע כיון דבשמיעה תליא מילתא בלכד די בכוננת השומע, אלא ודאי דבתקיעה נמי תליא. וגם בספר כפות תמרים (ר"ה דכ"ט בד"ה חש"ו) הוכיח מהא דחרש שוטה וקטן אינם מוציאים רבים ידי חובתן, דהמצוה אינו בשמיעה לבד, רק גם התקיעה הוא מחלקי המצוה. ואע"ג דחזר ודחה ודחק בטעם הדבר, תמהני דמהא דבעינן נמי כוונת משמיע איכא דאיה ברורה כמו שכתב השאגת אריה.

24) חנוכה ביום השופר כ"ב

ו) ודאי נראה ליישב דהנה ידוע דצרי למצ"ס [פ"א מסופר ה"א] דשופר אין מלומו התקיעה אלא השמיעה. ובמש"ו [פ"א קמ"ב] צ"ח יוסר דתקיעה כדי לשמוע הוא כמו עשיית סוכה לישב

ע"פ דק"א ר"ח ע"פ דק"א ר"ח ע"פ דק"א ר"ח

אך מאי דקשה טפי הוא דבסוגיא דסוף פ"ג דר"ה משמע להדיא דמה דאחד יוצא בחקיעות ששומע מחברו הוא מדין שומע כעונתו דומיא דמה דאחד יוצא בקידוש ששומע מחברו וא"כ עפ"י פשוטו מתבאר דאין המצוה רק בשמיעת קול שופר, שהלא את השמיעת הוא עושה בעצמו, ואינו צריך לזה דין שומע כעונה, ומן ההכרח לומר, דלמצוה שופר בעינן שיעשה מעשה התקיעה, אלא דמכח דין שומע כעונה חשבינן לכל השומע קול שופר מאחריים, כאילו עשה גם הוא בעצמו את מעשה התקיעה, ומאידך גיסא מתבאר מוחך המשנה והגמ' (דף כז:) בסוגיא דהתקיעה לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא. הרי להדיא דאפילו התקיעה בעצמו אינו יוצא בתקיעתו, אא"כ שומע קול התקיעות. ולכאורה מן ההכרח לומר דלמצוה שופר בעינן תרתי, מעשה תקיעה וגם שמיעת קול השופר, וא"כ צריך להבין, במה פליגי הנהו ראשונים בנוגע לנוסח ברכת השופר.

ט. מעשה המצוה וקיום המצוה במצוה שופר והנראה לומר בזה, דברוב מצוות התורה מעשה המצוה וקיום המצוה זהים הם, כגון למשל בהנחת תפילין, שמעשה המצוה הוא — להניח תפילין, וקיום המצוה הוא — מה שעשה את מעשה הנחת התפילין, וכן למשל בגטילת לולב שמעשה המצוה הוא — גטילת ד' המינים, וכן קיום המצוה הוא — מה שנטל את ד' המינים. אלא שלפעמים מצינו מצוות שבהם מעשה המצוה וקיום המצוה אינם זהים, כגון למשל מצוות שמונת י"ט, שמעשה המצוה הוא באכילת כשר, בשתיית יין, ובאמירת הלל, וכ"ו וכ"ו, ואילו קיום המצוה נראה עפ"י פשוטו שהוא קיום שבלב — במה שנמצא האדם במצב של שמחה¹², וכן להדיא באבלות, שמעשה המצוה הוא בהתנהגות כמעשי האבלות, אך קיום המצוה נראה עפ"י פשוטו שהוא קיום שבלב, במה שמתאבל בלבו על הנפטר, וכלשון המשנה סנהדרין (מו) שאין אנינות אלא בלב¹³. [נכה"ג ג"ל לגבי מצוות תפילה, דאה מאמר רבנו "רעיונות על התפילה", חלק א אות ז].

ועד"ו נראה לומר ג"כ במצוות שופר, שמעשה המצוה הוא מעשה התקיעה, ואילו קיום המצוה הוא במה ששומע את התקיעה. ובהכי ניחא כל הראיות שהזכרנו למעלה, דמצד אחד קיי"ל, דהתוקע לתוך הבור ושמע קול הברה לא יצא, ומצד השני קיי"ל דלצאת בתקיעת אחריים בעינן לאחזיי לדינא ששומע כעונה, דאיה"נ דבעינן להו לתרחייהו — לתקיעה וגם לשמיעה, דמעשה המצוה הוא התקיעה, וקיום המצוה הוא השמיעה. ומעתה נראה לומר, דבהכי פליגי הנהו ראשונים בנוגע לנוסח ברכת השופר, דלבה"ג [הכי קיי"ל בשו"ע או"ח סי' תקפ"ג] מברכין בנוסח דקאי אשמיעה, לשומע קול שופר, דזוהי עיקר קיום המצוה — בשמיעת התקיעות. ואילו

זה והמצוה רק הישיבה הכא נמי המצוה רק השמיעה. וקשה דאם כן השומע ממי שאינו מחויב למה לא יצא. להו כמו סוכה גנ"ך דאף ללא בני חיובא לינהו העושים. כשרה [סוכה ט:]. וכן חיוב היושב זה יוצא זה ידי חובתו. הכא נמי אף דמוקע ללא בר חיובא. השומע בר חיוב הוא וליהו יוצא בו. ונראה דהנה בספר תורה דהמצוה על כל אחד לכתוב לו ספר תורה ואם נחמה לאחר ציטל מצוותה. ומבואר בכל אחרונים [עי' פתחי תשובה סי' ע"ד קק"ג] שאם נחמה לבית הכנסת במתנה ציטל המצוה ומחויב לכתוב לו אחרת. הרי דהמצוה נחמה שהספר תורה שלו. ואף על פי כן אם הניחו לו אבותיו ספר תורה אינו מקיים המצוה [כדליתא בסנהדרין דף כ"א: ובפוסקים] אלא אם כן כתבה בעצמו או על ידי שלוחו. ובספר המצוות להרמב"ם [מ"י"א] מבואר דאם קנה לו ספר תורה אף דחוטף מצוה מן השוק [מנחות ג.] קיים המצוה. והיינו משום דכתיב כתבו אינו יוצא אלא בפעל במעשה שיהי' לו ספר תורה. והכא נמי כיון דכתיב תקעו צחודש שופר. ומינה יליף שילתי ראש השנה [ל"ג] דתרועת. ראש השנה שופר. והרי כתיב תקעו במעשה. וכן ילפינן התם בגזירה שוה ממדבר והתם כתיב ותקעתם. ואף דהתכלית הוא השמיעה. [ופתו שהביא הרמב"ם הדמיון מסוכה דאף דכתיב תעשה. מכל מקום המצוה הישיבה] מכל מקום צעינן שיפעול זאת במעשה. והיינו שיתקע כדי שישמע או שיתקע שלוחו. אבל אם אחר תוקע כדי שישמע. הרי הקול נכנס ממילא באזניו ושמיעה איננה מעשה. כמ"ס הרא"ש נדרים (דף ע"ב:) דשמיעה הוי מידי דממילא. ואינו יוצא בקול זה שצא ממילא לאזניו כמו שאינו יוצא בספר תורה שהניחו לו אבותיו. ואינו דומה לסוכה דהישיבה היא מעשה. ועל כן אם מי שאינו בר חיוב תוקע דאינו יכול לעשות שליח. כמו שאין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה מיד בעלה. אינו יכול ללכת בשמיעה. כיון דשמיעה אינה מעשה. ובקרא כתיב תקעו. ואף דמסכת ע"ז (דף ל"ט.) אשה שהי' נשאת לאחר וקשרת לו תפילין בזרועו, אף דקרא כתיב וקשרתם. אפשר שאותו חבר הי' סבירא ליה שבת ולילה זמן תפילין. ולאו מצוה עשה שהזמן גרמא הוא. ונשים חייבות וכו' מאיר ור' יהודה דסבירא להו הכי עירובין (דף ל"ו:) או משום דכפרשת קדש וצ"י והי' כי יציאך כתוב והי' ללות על ידכה, שמע מינה דבמה שהם עליו לצד מקיים המצוה. כן יש ליישב דעת הרמב"ם. [ע"ע באב"ז י"ד ח"ג סי' ע"ה ד']:

ע"פ דק"א ר"ח ע"פ דק"א ר"ח ע"פ דק"א ר"ח

(ב) ונראה לי דהנה במשור' רמב"ם [סי' נ"א] ששאלוהו מה בין ברכת על תקיעת שופר בין לשומע קול שופר. והשיב דהמצוה בשמיעה לצד והתקיעה כעושה סוכה לישב זה על כן מברכין לשומע. והדבר יפלא דאם כן השומע תקיעת חרש שוטה וקטן ואשה נמי יצא כמו סוכה גנ"ך. וכבר אמרתי בזה כמו בספר תורה אינו יוצא בספר שהניחו לו אבותיו. ואינו יוצא אלא בספר שכחבה הוא או שלוחו או שקנה אותה. מאחר שעשה מעשה. לא שהמצוה תבא מאליה. הכי נמי בשופר אינו יוצא בשמיעה אלא אם כן עשה מעשה שישמע. היינו שיתקע הוא או שלוחו. ועל כן מי שאינו בר חיוב שאינו נעשה שליח. כמו שאין העבד נעשה שליח לקבל גט אשה מיד צדקה אינו יכול לתקוע לו:

